

Sobre la intel·ligibilitat de la tesi quineana de la indeterminació de la traducció*

Joan Pagès

Departament de Filologia i Filosofia. Universitat de Girona. Facultat de Lletres
Plaça Ferrater Mora, 1. 17071 Girona. Spain

1. Els arguments de Quine en favor de la indeterminació de la traducció

1.1. Introducció

En el seu article «On the Reasons for Indeterminacy of Translation», Quine distingeix dos tipus d'arguments per justificar la seva doctrina de la indeterminació de la traducció¹. En primer lloc, hi ha l'argument basat en la doctrina de la subdeterminació de la teoria física, el fisicalisme i el realisme. En segon lloc, trobem l'argument basat en la inescrutabilitat de la referència. Aquests dos arguments són l'objecte d'estudi de les dues subseccions properes. D'altra banda, Gibson² i Føllesdal³ esmenten encara un tercer argument localitzat a l'obra de Quine⁴, basat en l'holisme i el verificacionisme. Admetem que

I) el significat d'una oració consisteix en allò que comptaria com a evidència per a la seva veritat.

Així, identifiquem significat amb evidència. Admetem també que

II) els enunciats teòrics no solen tenir pas per separat un fons d'evidència que els pertanyi amb exclusivitat. Reben fons d'evidència només pel fet que estan connectats a fragments grans de teoria.

Ara apliquem (I) a (II), tot substituint «fons d'evidència» per «significat» i obtenim una versió de la tesi de la indeterminació de la traducció:

* Agraïeix a Manuel García-Carpintero i David Pineda la seva lectura pacient i esforçada de versions prèvies d'aquest article, així com les seves crítiques encertades i els seus comentaris pertinents. La recerca que ha fet possible aquest article forma part del projecte d'investigació PB/91-517 de la DGICYT.

1. *Journal of Philosophy*, 67 (1970), p. 183.

2. *The Philosophy of W.V. Quine*, University South Florida, 1982, p. 80-81.

3. «Indeterminacy of Translation and Underdetermination of the Theory of Nature», *Dialectica*, 27 (1973), p. 289-301.

4. Quine, W.V., «Epistemology naturalized» a *Ontological Relativity and Other Essays*, Nova York, Columbia University Press, 1969, p. 80-81.

- III) els enunciats teòrics no solen tenir per separat un significat que els pertanyi amb exclusivitat. Tenen significat només pel fet que estan connectats a fragments grans de teoria.

Aquest argument contrasta amb els altres dos esmentats abans per la seva brevetat d'exposició. Malgrat això, no és pas el que Quine prefereix. De fet, ni tan sols en parla en l'article esmentat al començament. Tampoc no és esmentat pels detractors de Quine que consideraré en aquest treball, de manera que aquí m'he limitat a formular-lo.

1.2. Traducció radical, inescrutabilitat de la referència i indeterminació de la traducció

Les exposicions principals de Quine de la seva tesi de la inescrutabilitat de la referència es troben al seu article «Ontological Relativity»⁵ i al capítol II del llibre *Word and Object*⁶. En el primer text, l'exposició del tema és sistemàtica i ofereix alguns exemples i un argument que no apareixen pas en el segon⁷. El nostre objectiu aquí no és avaluar independentment els arguments en favor de la inescrutabilitat de la referència, sinó aquells que aporten evidència directa a la tesi de la indeterminació de la traducció. Aquests arguments estan basats en l'anàlisi de la situació de la traducció radical, que constitueix el nucli temàtic del capítol II del *Word and Object*. Per tant, en el que segueix mirarem de fer un seguiment exhaustiu d'aquesta anàlisi. D'altra banda, els fragments d'«Ontological Relativity» que corresponen a aquesta discussió i que són utilitzats per Searle per criticar Quine, seran estudiats precisament en la secció dedicada a aquell.

En els primers estadis de la traducció radical cal començar la tasca amb enunciats del tipus 'Gavagai', és a dir, amb enunciats lligats a esdeveniments presents visibles per l'interpret i l'informador. Cal establir també ben aviat i de manera inductiva els expedients lingüístics indígenes per assentir i dissentir. Per tal de traduir 'Gavagai', l'interpret ha de cercar instàncies inductives. La llei que cal seguir per tal d'agrupar aquestes instàncies és la següent: el nadiu assentirà a 'Gavagai' enfront d'aquelles estimulacions, les quals, en cas de ser preguntats, ens *mourien a* nosaltres a assentir a 'Conill'. Quine observa que *moure a* («prompt») no és *provocar* («elicit»): el que provoca la resposta no és l'esti-

5. A l'obra esmentada a la nota anterior, p. 26-68.

6. *Word and Object*, MIT Press, 1960, cap. II, p. 26-79.

7. Algun dels exemples, com ara el dels classificadors del japonès, mostren casos de termes que componen expressions suboracionals i que poden ser traduïts de maneres diferents, però de tal forma que, tot fent modificacions sistemàtiques compensatòries en les traduccions dels altres termes que apareixen en les expressions suboracionals, es preserva la identitat de la traducció de l'expressió composta. Uns altres exemples fan referència a les limitacions de l'ostensió per determinar la referència de termes abstractes. L'argument esmentat és el de les funcions vicàries. És un argument abstracte que no té pas relació directa amb la qüestió de la indeterminació de la traducció, raó per la qual l'obviem aquí.

mulació aïllada, sinó l'estimulació acompanyada de la pregunta 'Gavagai?'. Però aquesta explicació de Quine sembla insuficient. Tot i que l'estimulació aïllada no és condició suficient de la resposta, tampoc sembla que ho sigui l'estimulació acompanyada de la pregunta. Manca encara un factor causal: l'estat disposicional del nadiu. D'altra banda, el to causal del *moure a ve* justificat pel següent. Si en lloc de «les estimulacions que mourien a assentir o dissentir» diguéssim «les estimulacions sota les quals s'assentiria o es dissentiria» podríem fer que s'associessin certs enunciats amb estimulacions irrelevantes (cal pensar en casos en els quals el nadiu assentiria o dissentiria a algun enunciat la veritat o falsedat del qual és independent de l'estimulació present).

Una alternativa a l'atribució de paper causal a les estimulacions seria pensar que el que mou l'assentiment del nadiu a «'Gavagai' és l'objecte (el conill), i no l'estimulació. La raó de Quine per negar aquesta possibilitat és que l'interpret ha de fer encaixar les estimulacions associades als usos de 'Gavagai' i 'Conill', i no pas els conills: un conill i una imitació de conill poden moure a l'assentiment envers 'Gavagai?' en cas que les estimulacions siguin idèntiques; a més, un mateix objecte pot provocar assentiment i negació en perspectives diferents quan les estimulacions siguin diferents. Ziff⁸ critica aquest argument: les mateixes raons que Quine dona valdrien per considerar causalment rellevants les percepcions, en detriment de les estimulacions (o bé encara es podria anar més lluny i considerar causalment rellevants les creences en lloc de les percepcions). Tot i això, Quine refusaria aquestes últimes possibilitats en virtut del seu conductisme.

Les estimulacions visuals són patrons complets de processos d'irradiació cromàtica de l'ull la duració dels quals no sobrepassa un cert mòdul temporal. (Es podrien definir anàlogament les estimulacions relatives als altres sentits.) A partir d'aquesta noció es defineix la noció de significat-estímul per a enunciats del tipus 'Gavagai' (observacionals):

El significat-estímul (mòdul m) d'un enunciat e per a un parlant p a un moment de temps t és el parell $\langle A_{t,p,m}(e), B_{t,p,m}(e) \rangle$, on

$A_{t,p,m}(e) = \{s: s \text{ és una estimulació (mòdul } m) \text{ i } s \text{ mouria } p \text{ a assentir } e \text{ a } t\}$

$(A_{t,p,m}(e))$ és el significat-estímul afirmatiu per p d' e a t , mòdul m . Abreujat: *SEA*)

$B_{t,p,m}(e) = \{s: s \text{ és una estimulació (mòdul } m) \text{ i } s \text{ mouria } p \text{ a negar } e \text{ a } t\}$

$(B_{t,p,m}(e))$ és el significat-estímul negatiu per p d' e a t , mòdul m . Abreujat: *SEN*).

Observacions sobre la definició:

- 1) A efectes de simplicitat expositiva es considerarà que les estimulacions que constitueixen els *SEA* i els *SEN* són estimulacions visuals, tot i que poden ser d'altres tipus.

8. Ziff, Paul, «A Response to "Stimulus Meaning"», *Philosophical Review*, 79 (1970), p. 63-74.

- II) Els *SEA* i els *SEN* d'un enunciat per un mateix subjecte *en un cert moment de temps* són sempre mútuament excloents (tot i que no tenen perquè ser-ho en moments diferents de temps; cal contemplar el fet que els significats-estímul d'un enunciat per una persona canvien).
- III) Els *SEA* i els *SEN* no es determinen els uns als altres: hi ha estimulacions que no són en cap dels dos grups. Respecte al significat-estímul d'una oració determinada, l'estimulació present pot pertànyer al *SEA* o al *SEN*, però també pot ser *inhibitòria* (si provoca mala percepció o *shock*), o *irrellevant* (el nadiu pot afirmar o negar l'oració davant l'estimulació, però ho continuaria fent sense que aquesta hi fos present). Per tant, convé de considerar-los tots dos.
- IV) La forma verbal condicional a la definició dels *SEA* i dels *SEN* al·ludeix a una disposició del parlant a assentir o negar *e* sota l'estimulació pertinent.
- V) Les estimulacions, tal i com les ha caracteritzat Quine no són pas esdeveniments espàcio-temporals, sinó universals (formes d'esdeveniment repetibles). La tasca del lingüista consistirà a mirar de «construir» (o potser és millor «descobrir») els seus propis *SEA* i *SEN* per als enunciats de la llengua desconeguda a partir de l'evidència a l'abast. Observi's que l'evidència en qüestió no inclou els *SEA* ni els *SEN* del nadiu per cap enunciat, sinó només les manifestacions dels estats disposicionals dels parlants, el seu comportament estricte. El significat-estímul d'un enunciat *e* per un parlant *p* en un moment de temps *t*, accessible al lingüista *l*, és el parell

$\langle A^*_{i,p,m,l}(e), B^*_{i,p,m,l}(e) \rangle$, on, posem per cas:

$A^*_{i,p,m,l}(e) = \{s: s \text{ és una estimulació (mòdul } m) \text{ i } s \text{ ha mogut } p \text{ a assentir } e \text{ a } t' \text{ en presència d' } l\}$. (I anàlogament per $B^*_{i,p,m,l}(e)$).

De fet, estrictament, això és el que constitueix l'evidència del lingüista (o del nen). La tasca empírica del lingüista —*el problema inductiu*, tal com Quine l'esmenta més endavant— consisteix a reconstruir els universals a partir dels particulars als quals tindrà accés en aquest context. Es pot dir, doncs, que la noció de significat-estímul de Quine equival a postular, que, *en cert sentit*⁹, el significat, si més no, empíric, està ontològicament determinat en virtut dels estats disposicionals dels parlants. La qüestió de la determinació epistemològica del significat depèn, *en cert sentit*, del problema de la inducció. La distinció entre determinació ontològica i epistemològica del significat és tractada més endavant en aquest treball.

Els enunciats ocasionals (mòdul *n*) imposen assentiment o dissentiment *només* quan són proferits després d'una estimulació adient (mòdul *n*). En són exemples: 'Gavagai', 'Vermeil', 'Fa mal', 'La seva cara està bruta'.

9. En el sentit que el significat-estímul de «Conill» és diferent del significat d'«Ànec», però no en el sentit que el significat-estímul de «Conill» és diferent del significat de «Part no separada de conill».

Els enunciats fixos (mòdul n), d'altra banda, també poden ser objecte d'assentiment (o negació) mogut per alguna estimulació (mòdul n) (e.g., assentim diàriament a 'Ha arribat el diari' moguts per alguna estimulació), però, en aquest cas, l'individu que assenteix o nega l'enunciat ho continuarà fent en moments posteriors, sense que hi sigui present l'estimulació anterior, ni cap altra (mòdul n) rellevant al cas.

La distinció és gradual: quan l'interval de temps entre les estimulacions vinculades a l'enunciat es va fent petit, l'enunciat és més ocasional i menys fix. A més, la distinció és relativa al mòdul de l'estimulació: un enunciat ocasional mòdul n pot ser fix mòdul $n-1$. (Suposem que les estimulacions adients es repeteixen cada n segons. Aleshores, a cada proferiment d'un enunciat sempre li correspondrà una estimulació mòdul n que mourà a l'assentiment o a la negació. Així, l'enunciat és ocasional mòdul n . Però pot ser fix $n-1$, si encara continua movent a l'assentiment o a la negació en absència de l'estimulació mòdul $n-1$.)

La noció de significat-estímul ressegueix les disposicions del parlant a assentir o dissentir als enunciats ocasionals. En aquest sentit, el significat-estímul és un indicador del «significat» d'aquests enunciats. D'altra banda, pels enunciats fixos, quan aquests són menys susceptibles a ser objecte d'assentiment o dissentiment moguts per l'estimulació, la noció de significat estímul no és un bon indicador del «significat».

Observi's, però, que fins i tot per enunciats ocasionals com 'Gavagai' i 'Rabbit', la noció de significat-estímul no dona compte totalment dels fenòmens de sinonímia intuïtiva. La potència en moure a l'assentiment o la negació de 'Gavagai' i 'Rabbit' pot variar del nadiu a l'informador per efecte de certa *informació col·lateral* que un posseeix però l'altre no (e.g., un moviment ràpid entre les herbes pot induir el nadiu a assentir a 'Gavagai', perquè sap que a la zona n'hi ha força de conills, o bé perquè ha reconegut algun senyal que acostuma a acompanyar els conills, un mosca típica, etc.).

Una solució possible per part del lingüista a aquest problema passaria per mirar de filtrar la informació col·lateral que acompanya l'ús dels enunciats. Però per Quine no hi ha pas cap distinció empíricament determinable entre allò que forma part de l'aprenentatge del nadiu per aplicar una expressió i allò que forma part de l'aprenentatge d'altres aspectes de l'objecte en qüestió. És a dir, encara que coneguéssim la història de com la comunitat ha desenvolupat l'ús d'una expressió A i sabéssim que S és la classe d'estimulacions que mourien a assentir A sense l'ajut d'informació col·lateral, adquirida en un primer estadi, i que S' mouria també a assentir a A , però a partir d'un cert coneixement del món, quina raó tindríem per afirmar que S i no S' és la que constitueix el significat d' A ?

Fenòmens com ara la intrusió d'informació col·lateral, que pot provocar diferències en el significat-estímul d'un enunciat per a dos parlants en un moment determinat, o com ara que certes estimulacions puguin provocar *shock* (i, per tant, inhibir la resposta) en un parlant, però no en un altre, assenyalen que la identitat de significats-estímul no és la guia estricta que segueix el lin-

güista per traduir. Més aviat diríem que tradueix per aproximació de significats-estímul i que mira d'explicar les divergències a partir d'interferències d'informació col·lateral o a partir de les condicions internes dels subjectes.

La noció d'informació col·lateral (pel fet que és oposada a allò que pertany al significat propi d'una expressió) pot ser caracteritzada en termes experimentals quan no es tracta d'una informació socialment compartida: el senyal de la intrusió el marca la discrepància dels significats-estímul de parlant a parlant d'un mateix llenguatge. Aquesta restricció de la noció dona peu a la caracterització dels enunciat observacionals:

Un enunciat és **observacional** quan el seu significat-estímul és constant entre parlants d'un mateix llenguatge.

Observacions:

- I) La noció d'observacionalitat és *gradual*. Fins i tot en exemples com 'Conill' o 'Vermell' hi pot haver divergències de parlant a parlant, en funció d'informació col·lateral no generalitzada. De fet, la noció d'enunciat observacional hauria de ser definida en termes com els següents: un enunciat té un grau elevat d'observacionalitat quan la constància dels seus significats-estímul per part dels parlants és elevada.
- II) La noció d'observacionalitat és *relativa al mòdul*. Els efectes de la informació col·lateral no compartida per dos parlants (el coneixement de la presència de conills a la zona per un dels parlants, posem per cas) sobre el significat-estímul d'un enunciat poden ser compensats per una ampliació del mòdul de l'estimulació rellevant¹⁰.

D'aquestes dues observacions sobre la distinció entre enunciat observacionals i no observacionals i les anteriors sobre la distinció entre enunciat ocasionals i fixos se segueix que les distincions en qüestió no determinen compartiments estancs. Les nocions esmentades són nocions graduals i sempre relatives al mòdul. Estrictament, caldria parlar de graus d'ocasionalitat (depe-

10. Suposem que dos parlants p i p' , en una situació en la qual no es veu cap conill però sí un cert moviment d'herba, reben una estimulació E (mòdul n) d'un moment de temps t a un moment de temps $t + n$, de manera que E mouria p a assentir a la pregunta 'Conill?', però E mouria p' a negar-la. Així, E pertany al SEA (mòdul n) de 'Conill' per p a $t + n$, però E pertany al SEN de 'Conill' per p' a $t + n$, de manera que hi ha una variació important entre el significat-estímul d' E per p i p' a $t + n$. Per tant, donada la noció d'enunciat observacional anterior, hauríem de considerar que 'Conill' és poc observacional pel que fa al seu significat-estímul mòdul n . Suposem també que la raó que p assenteixi a 'Conill' sotmès a E és que en un cert moment de temps t' anterior a t , p havia advertit la presència de conills a la zona, mentre que p' no ha tingut la mateixa sort. Per tant, les estimulacions (posem F i E'') que p i p' han rebut respectivament en l'interval $[t', t + n]$ són diferents i es raonable pensar que F mouria p a assentir a 'Conill?' a $t + n$ i que E'' mouria p a negar 'Conill?', de manera que F pertany al SEA (mòdul $(t + n) - t'$) de 'Conill?' per p i per p' a $t + n$, i E'' pertany al SEN (mòdul $(t + n) - t'$) de 'Conill?' per p i per p' a $t + n$. Per tant, si considerem el significat-estímul (mòdul $(t + n) - t'$) de 'Conill' a $t + n$, aquest enunciat té un grau d'observacionalitat més elevat que si considerem el seu significat-estímul mòdul n a $t + n$.

nent de si l'enunciat provoca assentiment o no directament mogut per l'estimulació) relatius al mòdul de l'estimulació i a graus d'observacionalitat (dependent del grau de constància dels significats-estímul entre parlants) relatius al mòdul de l'estimulació. Malgrat això, quan Quine defineix l'observacionalitat (o el grau d'observacionalitat) per enunciat ocasionals, ho fa com si aquests formessin una classe ben delimitada. La raó per la qual no vol usar en general la noció per enunciat fixos és que quan aquests són molt poc ocasionals (com ara 'Jesus va néixer abans que Mahoma') el significat-estímul de l'enunciat és molt pobre, atès que pràcticament totes les estimulacions són causalment ineficaces (irrellevants) en moure a l'assentiment o a la negació:

El significat-estímul d'un enunciat fix pot mostrar constància de parlant a parlant, però per la raó equivocada: la mera parquedat de les estimulacions membre [dels SEA i dels SEN]¹¹.

De tota manera, atès que la distinció fix/ocasional és gradual, Quine també considera l'aplicació de la noció d'observacionalitat a enunciat fixos amb un grau d'ocasionalitat alt, com ara aquells que, tot ampliant el mòdul de l'estimulació que considerem sense caure en exageracions, podríem convertir en ocasionals (o, altrament dit, com ara aquells en els quals l'interval en la freqüència de les estimulacions que mouen la resposta verbal no sobrepassa un límit raonable). Un exemple d'enunciat fix d'aquest tipus seria 'La marea ha pujat' (l'interval seria de vint-i-quatre hores en aquest cas).

De la mateixa manera que la coincidència de significats-estímul era una bona guia —tot i que aproximada, en consideració als efectes d'informació col·lateral— per tal de determinar la «sinonímia» d'enunciat ocasionals en general, també és així per als enunciat més observacionals. De fet, és per als enunciat ocasionals més observacionals que la coincidència de significats-estímul és una bona guia aproximada per a la sinonímia. Això és així per definició: «ocasionalitat» equival a rellevància de l'estimulació present en la resposta i «observacionalitat» equival a constància en el paper causal de les estimulacions entre parlants. (Observi's que la primera redueix la possibilitat que la variabilitat sigui indetectable, mentre que la segona exigeix que no se'n detecti.) D'aquesta manera es restringeix força (tot i que no s'elimina mai del tot) la possibilitat que intervinguin en el procés informació o coneixement aliens.

El traductor tindrà problemes si mira de traduir en general els proferiments del nadiu a partir de la coincidència de significats-estímul d'aquests per al nadiu i per a ell mateix. Hi ha dues raons per això. En primer lloc, si els enunciat en qüestió no són observacionals, hi ha el perill que enunciat intuïtívament sinònims no coincideixin en els significats-estímul per a diferents parlants i, en particular, que no coincideixin per al traductor i el nadiu (e.g., la classe d'estimulacions que mourien a assentir a 'Solter?' Jordi Pujol, i la classe d'estimu-

11. *Word and Object*, cap. II, p. 43.

lacions que mourien assentir Bill Clinton a 'Bachelor?' no és pas la mateixa, i és molt possible que s'assemblin ben poc). D'altra banda, la parquedat de les estimulacions rellevants per certs enunciats fixos pot provocar una coincidència aparent en sinonímia estimulativa en enunciats que no hauríem pas de considerar sinònims (e.g., és fàcil d'imaginar que el traductor no hagués pogut discriminar encara els significats-estímul dels enunciats del nadiu corresponents a 'Hi ha flors al camp' i 'És primavera'). Per tal de traduir els enunciats no observacionals del nadiu, el lingüista de camp haurà de fer ús de la sinonímia estimulativa intrasubjectiva. És a dir, haurà de traduir els enunciats de la llengua del nadiu per enunciats de la seva pròpia llengua que coincideixin en significat-estímul per ell amb aquells. Per tal de traduir els enunciats fixos, encara haurà d'esperar una mica.

Ara es pot definir la sinonímia estimulativa de dos enunciats per a una comunitat de la manera següent: dos enunciats són estimulativament sinònims per a una comunitat *C* si són estimulativament sinònims intrasubjectivament per a cada membre de *C*. Aquest expedient té la virtut de mantenir les distàncies entre les nocions intuïtives de sinonímia i coextensionalitat: hi ha oracions formades a partir d'expressions coextensionals que no resulten pas estimulativament sinònimes. Quine posa l'exemple de les oracions 'Buffalo nickel' i 'Indian nickel', que són estimulativament sinònimes per a un expert, però no per a un nen. De fet, que alguns enunciats presentin aquest comportament depèn de com siguin apresos: un pot aprendre a usar 'Buffalo nickel' i fer-lo servir tantes vegades com vulgui sense ésser informat que tot *Buffalo nickel* és un *Indian nickel* (i viceversa). En canvi, les oracions 'Solter' i 'Home no casat' són estimulativament sinònimes —a més de ser coextensionals— perquè hom aprèn a usar la primera tot connectant-la amb la segona.

És important observar que el significat-estímul de 'Gavagai' no ens indica si 'gavagai' és un terme singular o general (i.e., si cal traduir-lo per 'conillit' o per 'conill'), o bé si és abstracte o concret (i.e. si denota la propietat de ser un conill, o bé la fusió de tots els conills). A més, encara que suposem que denota un terme general concret, tampoc no ens determina cap de les alternatives: 'conill', 'part no separada de conill', 'segment temporal de conill', etc. Aquesta indeterminació no pot ser pas resolta pels mitjans que el lingüista té a l'abast en aquest estadi inicial de traducció radical. D'una banda, l'ostensió és inútil. D'altra banda, els mètodes poderosos que combinen l'ostensió amb cert tipus d'estimulació verbal, com ara preguntes del tipus: 'És aquest gavagai *el mateix* que *aquell*?' pressuposen tenir a l'abast la traducció d'un fragment, si més no, de l'aparell referencial de la llengua del nadiu, però aquesta és una informació a la qual el lingüista encara no té accés en aquest estadi.

És prou remarcable l'afirmació de Quine que, mentre que el significat-estímul constitueix el significat d'un enunciat observacional del tipus 'Gavagai' (tot fent abstracció dels efectes de la intrusió d'informació col·lateral), no és pas el significat dels termes. En conseqüència, de forma anàloga, la identitat de significats-estímul és una bona guia per establir relacions de sinonímia d'enunciats

observacionals, mentre que no és pas una bona guia per establir relacions de sinonímia de termes¹². De fet, com ja hem vist amb els *nickels*, la sinonímia estimulativa de termes no garanteix ni tan sols la coreferència dels mateixos. La sinonímia estimulativa dels enunciats observacionals determina l'extensió (la identitat dels valors de veritat) dels enunciats, però no l'extensió dels enunciats vistos com a termes (la seva coreferència). En aquest punt, la pregunta que se'ns acut és: atès que pel principi de composicionalitat el significat de les parts contribueix a determinar el significat del tot, com és possible que la sinonímia estimulativa no determini el significat dels termes com 'gavagai' però sí el de les oracions observacionals com 'Gavagai'? La resposta de Quine és la següent:

Normalment podem traduir alguna cosa (e.g. 'for the sake of') en un llenguatge donat tot i que no hi hagi res en aquell llenguatge que correspongui a algunes de les síl·labes components. És precisament així com l'oració ocasional 'Gavagai' es pot traduir tot dient que un conill és allà, *fins i tot en el cas que cap part de 'Gavagai' ni res en absolut del llenguatge nadiu correspongui al terme 'conill'*. La sinonímia de 'Gavagai' i 'Conill' com a oracions depèn de consideracions d'assentiment induït, *però no és així amb la seva sinonímia com a termes*. És correcte escriure 'Conill' en lloc de 'conill', per tal d'assenyalar que estem considerant l'expressió en relació amb allò que és sinònim amb ella com a oració i no en relació amb allò que és sinònim amb ella com a terme¹³.

En aquest estadi de traducció radical, tot el que el lingüista té a l'abast és l'associació d'oracions del llenguatge del nadiu amb oracions del seu llenguatge preses com a totalitats (holofràsticament), sense que hi intervingui en el procés cap decisió pel que fa a la seva estructura interna ni a la natura sintàctica o semàntica dels elements que la integren. En qualsevol cas, les associacions que fa el nadiu són un bon indicador del significat dels enunciats observacionals vistos holofràsticament com ara 'Gavagai', en el sentit que estan ben fonamentades en virtut del seu significat-estímul. Com assenyala Quine a la seva última obra¹⁴

[...] 'Gavagai' és un enunciat observacional traduïble holofràsticament de manera ferma per '(Heus ací, un) conill'.

Una afirmació en el mateix sentit apareix en un altre context¹⁵:

El meu exemple 'gavagai', força discutit, il·lustra només la indeterminació de la traducció dels termes, no la de les oracions. Contemplat com a enunciat observacional, 'Gavagai' està lligat directament a situacions estimulatives determinades

12. *Ibidem*, p. 51.

13. *Ibidem*, p. 52., èmfasi meu.

14. *Pursuit of Truth*, Harvard UP, 1990, p. 51.

15. 'Indeterminacy of Translation Again', *Journal of Philosophy*, 89 (1987), p. 8, èmfasi meu.

que resten obertes a investigació empírica i que proporcionen *el més ferm dels punts de contrastació*.

Val a dir, aleshores, que tenim una base tan ferma per traduir 'Gavagai' per '(Heus ací, un) conill' com per traduir-lo per '(Heus ací, una) part no separada de conill', o bé '(Heus ací,) conillitat', etc. No és pas que de la indeterminació de la referència dels termes se segueixi la indeterminació del significat dels enunciats observacionals considerats holofràsticament, sinó que els mateixos arguments que es poden usar per mostrar la primera valen per mostrar la segona. Observi's, però, que totes aquestes traduccions són extensionalment equivalents: tenen el mateix valor de veritat a cada proferiment, atès que són estimulativament indistingibles. Per la seva banda, els significats-estímul d'aquests enunciats no determinen l'extensió dels termes corresponents, ni tampoc constitueixen el seu significat. I per significat no entenc aquí quelcom que vagi més enllà de la conducta verbal dels parlants o, si es vol, quelcom que no pugui ser expressat en termes d'estimulacions, tot i que certament no pot ser copsat en termes de significats-estímul tal com Quine els defineix. (Una mica més endavant s'especifica en què consisteix aquesta noció de significat, que no és merament la noció intuïtiva, pre-teòrica, ni tampoc, és clar, la de significat-estímul.) Prenem el cas de 'Rabbit' i 'Undetached rabbit part'. Vistos holofràsticament, el seu significat-estímul, que és idèntic, determina la mateixa extensió (valor veritatiu) a cada proferiment, i no hi ha cap altre fet sobre el seu significat al qual puguem apel·lar per establir distincions. La consideració d'enunciats d'aquest tipus i la noció de significat-estímul tal com Quine la defineix és essencial a la situació de traducció radical, en la qual la traducció parteix de zero, però no tota distinció que puguem afirmar entre els significats de les expressions de la llengua en estudi ha de descansar en una diferència entre significats-estímul. Per exemple, puc afirmar que 'rabbit' i 'undetached rabbit part' tenen diferents significats sobre la base que, tot i independentment de l'estimulació visual present, qual-sevol parlant de l'anglès assentirà a la pregunta 'Are all rabbits animals?', però negarà 'Are all undetached rabbit parts animals?'. És un fet de l'ús públic de l'anglès que hi ha tota una sèrie de predicats que provoquen assentiment quan són aplicats a un dels dos termes però que provoquen dissensió quan són aplicats a l'altra (i viceversa). No estem pas apel·lant a intuïcions o a «fets privats», sinó al comportament lingüístic públic dels parlants. El significat d'un terme *t* depèn del seu significat-estímul i del que podríem anomenar significat-holístic. En aquest sentit, tot distingint, anàlogament a com fa Quine amb els significats-estímul, entre el que podríem anomenar significat holístic afirmatiu i negatiu podríem definir, a manera d'esbós, el significat holístic afirmatiu d'un terme *t* per un parlant *p* com la classe d'oracions en les quals *t* apareix i que mourien *p* a assentir-hi. (Caldria relativitzar la noció a moments de temps i, si convé, parlar de patrons d'estimulació auditiva produïts per preferències d'oracions en lloc de parlar d'oracions.) En aquest sentit, crec que aquesta explicació és perfectament compatible amb els supòsits

de Quine, tot i que ell no la fa pas explícita. En qualsevol cas, no sabria de quina altra manera podria fer intel·ligible la seva insistència en què el significat-estímul dels enunciats observacionals considerats holofràsticament sí que determina el significat d'aquests, mentre que no determina pas els termes. Però deixem de moment aquesta qüestió.

En qualsevol cas, la noció de sinonímia estimulativa per enunciats ocasionals permet de donar una definició de sinonímia estimulativa per als termes en la mesura en què es procura d'eliminar la possibilitat de variacions en l'extensió. Quine dóna la definició següent de sinonímia estimulativa per termes. (Observi's que per a la seva aplicació cal disposar de la traducció de l'aparell referencial del llenguatge en qüestió.) Dos termes F i G són estimulativament sinònims per a un parlant p en un moment de temps t si p assenteix a 'Tots els F són G , i viceversa' i F i G tenen el mateix significat-estímul vistos com a enunciats ocasionals.

Pel que fa a la traducció de les expressions lògiques del llenguatge de la jungla, val a dir el següent: mentre que les connectives es poden traduir a partir de l'evidència a l'abast del lingüista, és a dir, les disposicions del parlant a assentir o dissentir als enunciats components, els categòrics no es poden pas traduir a partir només del significat-estímul. Una possibilitat que Quine discuteix és la següent: 'Tots els F són G ' mou a l'assentiment si el SEA d' F està inclòs en el SEA de G i el SEN de G està inclòs en el SEN d' F . Però aquesta noció és incorrecta pel que fa a casos com:

- I) Tots els *buffalo nickels* són *indian nickels*.
- II) Tots els conills són fragments espàcio-temporals de conill.

Observi's que (I) mouria a l'assentiment fins i tot algú que tot just hagués vist alguns exemplars de *nickels*. Però hi ha patrons d'estimulació que pertanyen al seu SEA de *Buffalo nickel*, però que no pertanyen pas al seu SEA d'*Indian nickel* (per exemple, un patró d'estimulació corresponent a una moneda que dugués una cara del tipus *Buffalo* i una altra cara de qualsevol tipus diferent a l'*Indian*). Per la seva banda, (II) no mouria pas a l'assentiment un parlant competent de la llengua en qüestió, però, en canvi, els termes involucrats són estimulativament sinònims. De fet, el problema que presenta la traducció dels categòrics és que aquests involucren la referència dels termes, mentre que, per la seva banda, els significats-estímul no la determinen pas.

Cal observar que les nocions de sinonímia i analiticitat són interdefinibles. A és analític si i només si és sinònim amb 'Si A aleshores A '. A i B són sinònims si i només si ' A si i només si B ' és analític. Quine defineix primer un succedani de la noció d'analiticitat. A és estimulativament analític per a un parlant p si i només si p assentiria a A després de qualsevol estimulació (si és que ho faria després d'alguna). Aleshores es defineix la noció d'analiticitat estimulativa social: A és estimulativament analític per a un grup si és estimulativament analític per a cada membre del grup. Cal remarcar que la noció d'analiticitat així definida fa analítics: 'Hi ha hagut gossos negres', ' $2+2=4$ ' i 'Cap solter és casat'. En paraules del propi Quine:

La nostra sinonímia estimulativa socialitzada i l'analicitat estimulativa no són encara reconstruccions conductistes de la semàntica intuïtiva, sinó només succedanis conductistes¹⁶.

Els resultats obtinguts amb els mètodes que el lingüista té a l'abast en la situació de traducció radical descrits fins ara es poden resumir, segons Quine, en els següents:

- 1) Els enunciats observacionals es poden traduir. Hi ha incertesa, però és la incertesa normal, inductiva¹⁷. Per «incertesa normal inductiva» entenc la que té a veure amb la possibilitat de traduir 'Gavagai' per 'Animal', 'Blanc' o 'Conill' quan el nombre de casos estudiats és molt petit. No és una incertesa especialment perillosa, atès que el lingüista pot preguntar en presència dels objectes adients amb l'objectiu de discriminar les alternatives. Ara bé, com hem vist abans, aquesta no és l'única incertesa relacionada amb la traducció dels enunciats observacionals si fem cas a les nostres intuïcions. Pel que fa a la traducció de 'Gavagai', vist holofràsticament, hi ha les alternatives 'Conill', 'Conillit', 'Fragment no separat d'un conill', etc. Per què Quine no esmenta aquí aquesta incertesa, intuïtivament més profunda i greu que la primera? Literalment, perquè no hi ha cap diferència de significat real entre les suposades alternatives, vistes holofràsticament.
- 2) Les funcions de veritat es poden traduir. Però no pas els categòrics.
- 3) Els enunciats estimulativament analítics es poden reconèixer, i també els contradictoris¹⁸. (Recordi's, però, que es posen en el mateix sac 'Hi ha hagut reis a França' i 'Tots els solters són homes no casats').
- 4) Es poden resoldre, cas que es plantegin, les qüestions de sinonímia intrasubjectiva estimulativa per enunciats ocasionals, fins i tot per a enunciats no observacionals. Però aquests últims enunciats no es poden traduir¹⁹. No entenc pas aquesta afirmació. Justament l'ús de la sinonímia estimulativa intrasubjectiva permetia el lingüista, tot esdevenint bilingüe, ultrapassar els límits del fragment observacional del llenguatge en la seva traducció, tot i que no podia accedir encara als enunciats fixos²⁰. De fet, més endavant²¹ ho reconeix:

Un lingüista pot ampliar la seva base, tal com es va remarcar a la § 11, tot esdevenint bilingüe. D'aquesta manera, el punt (1) s'estén a (1'). Tots els enunciats ocasionals poden ser traduïts. El punt (4) pot ser suspès per superflu.

16. *Word and Object*, p. 66.

17. *Ibidem*, p. 68.

18. Els enunciats contradictoris es defineixen anàlogament als analítics, tot substituint «assen-
tíria» per «dissentíria».

19. *Ibidem*.

20. *Ibidem*, p. 47.

21. *Ibidem*, p. 71.

Per superar les limitacions pròpies d'aquest estadi inicial, el lingüista, abans que res, haurà de construir un sistema d'hipòtesis analítiques; és a dir, haurà de compilar una llista de paraules del nadiu i, hipotèticament, equiparar-les a paraules i expressions del seu idioma, tot procurant d'ajustar-se als resultats previs obtinguts expressats a (1)-(4). (Del sistema d'hipòtesis analítiques s'han de poder derivar les traduccions dels enunciat observacionals ja establertes a (1); ha de respectar les traduccions de les expressions veritativo-funcionals de (2); ha d'associar enunciat estimulatívament analític (o contradictoris) de la llengua del nadiu amb enunciat estimulatívament analític (o contradictoris) de la seva pròpia llengua, i ha d'associar parelles d'enunciat que són estimulatívament sinònims per al nadiu amb parelles d'enunciat que són estimulatívament sinònims per a ell.) Observi's que les primeres hipòtesis sobre la referència dels termes depenen de les traduccions prèvies de certs enunciat vistos holofràsticament.

La construcció d'un sistema d'hipòtesis analítiques permet al lingüista abstraure paral·lelismes entre el funcionament de les paraules o certs fragments d'un enunciat traduït i el de les paraules o certs fragments de l'enunciat traductor. Només a partir d'aquesta projecció pot determinar l'aparell referencial (còpula, pronoms, plurals, quantificadors, determinants, etc.) del llenguatge aliè. Cal remarcar també que només a partir d'aquesta traducció de l'aparell referencial es podran determinar les extensions dels termes del llenguatge en qüestió, puix com 'gavagai' exemplifica, no hi ha evidència suficient per determinar la seva referència. Se segueix, per tant, que la construcció d'un sistema d'hipòtesis analítiques és condició necessària per a una teoria de la referència dels termes del llenguatge que s'estudia. És important sobretot remarcar el fet que en fer abstracció dels rols de les parts integrants dels enunciat traductors i *projectar-los* a les parts integrants dels enunciat traduïts, s'està generalitzant més enllà de l'evidència a l'abast, és a dir, de la que proporcionen els significats-estímul:

Des del punt de vista d'una teoria del significat de la traducció, el fet més remarcable pel que fa a les hipòtesis analítiques és que aquestes *ultrapassen tot allò implícit a qualsevol de les disposicions a la conducta del nadiu*. En recórrer a analogies entre enunciat que han estat sotmesos a la traducció i d'altres [les hipòtesis analítiques], *estenen els límits de la tasca de traducció més enllà d'on pot existir evidència independent*²².

Una mica més endavant afirma:

Siguin quins siguin els detalls del manual de traducció i del paradigma sintàctic, el manual acabat del lingüista tindrà com a resultat net una correlació infinita d'enunciat: l'especificació implícita d'un enunciat de l'anglès, o de diversos enunciat aproximadament intercanviables, per a cadascun dels enunciat del junglarès

22. *Ibíd.*, p. 70, èmfasi meu.

infinítament possibles. *La major part de la correlació semàntica es basa només en les hipòtesis analítiques, en la seva extensió més enllà de la zona en la qual és possible de comptar amb evidència independent per la seva traducció*²³.

L'accent modal que apareix en les dues cites aïlla perfectament el problema al qual Quine es refereix: no s'està fent pas referència a la qüestió de la inducció (a l'evidència que, de fet, ha estat a l'abast del lingüista), sinó a la precarietat dels significats-estímul. En aquest sentit, Quine continua la discussió com segueix:

Recordem la secció 12, en la qual vam veure que el significat-estímul era incapaç de decidir entre 'conill', 'fase de conill' i altres termes diversos com a traduccions de 'gavagai'. [Ara aquesta incapacitat la «resol» l'assumpció de certes hipòtesis analítiques.] Si prenem la hipòtesi que 'és el mateix' és la traducció d'una certa construcció del llenguatge de la jungla, podem procedir *sobre aquesta base* a preguntar al nostre informador si els gavagais són els mateixos en ocasions diferents. [Però la resolució de la incapacitat no és única.] Però si en lloc d'això prenem 'és fase del mateix animal' com a traducció d'aquella construcció del junglarès, conclourem de l'interrogatori posterior al nostre informador que els gavagais són fases de conill. *Es pot suposar que les dues hipòtesis analítiques són possibles. Sens dubte, totes dues hipòtesis poden ser adaptades per mitjà de variacions compensatòries en altres hipòtesis analítiques relatives a altres locucions fins a ajustar-se per igual a totes les traduccions independentment descobribles de totalitats d'oracions i, en efecte, a totes les disposicions al discurs de tots els parlants involucrats*²⁴.

Es podria pensar que aquí Quine està formulant la indeterminació de la traducció. Però per Quine la indeterminació de la traducció no afecta els enunciats observacionals (que això sigui coherent amb la seva anàlisi és una altra qüestió que de moment ajornem). La formulació de la indeterminació de la traducció ve tot seguit en el paràgraf que estem comentant:

I, malgrat això, es pot esperar que innumbrables oracions del junglarès que no admeten pas comprovació independent, que no cauen sota (1')-(3), rebin sota els dos sistemes traduccions a l'anglès radicalment diferents i incompatibles.

És a dir, la indeterminació de la traducció no afecta els enunciats observacionals, ni, de fet, els ocasionals. La indeterminació de la traducció, així formulada, és relativa als enunciats fixos (i no observacionals). Per si hi hagués encara algun dubte al respecte:

Les conseqüències inverificables a les quals em refereixo són traduccions que no són pas cobertes per (1)-(4) o, fins i tot, (1')-(3). Elles [les traduccions] només poden ser defensades a través d'hipòtesis analítiques, avui i per sempre més²⁵.

23. Ibidem, p. 71, èmfasi meu.

24. Ibidem.

25. Ibidem, p. 73.

I encara més:

La qüestió no és pas que no puguem estar segurs de si la hipòtesi analítica és correcta, sinó que fins i tot no hi ha, com hi havia en el cas de 'Gavagai', cap substància objectiva que ens indiqui si estem equivocats o no²⁶.

Aquesta cita és interessant pel que fa a dos aspectes. En primer lloc, remarca un altre cop que el significat de 'Gavagai' està perfectament determinat pel seu significat-estímul. En segon lloc, aporta evidència clara que la tesi de la indeterminació de la traducció és una tesi ontològica i no pas epistemològica. (Posposem, de moment, aquesta qüestió.)

La tesi de la indeterminació de la traducció és formulada així:

La totalitat infinita d'enunciats de qualsevol parlant d'un llenguatge pot ser permutada, o projectada en ella mateixa, de manera que: (a) la totalitat de les disposicions del parlant a la conducta romangui invariable, però en canvi (b) la projecció no sigui una mera correlació d'enunciats amb enunciats *equivalents*, en qualsevol sentit, *per laxa que sigui, d'equivalència*. Innombrables enunciats poden *diferir* dràsticament dels seus correlats respectius, però les diferències es poden compensar sistemàticament l'una amb l'altra de manera que es preservi el patró global d'associacions d'enunciats amb enunciats i amb l'estimulació no verbal. Com més fermes siguin els lligams d'un enunciat amb l'estimulació no verbal, menys diferirà l'enunciat del seu correlat en la projecció esmentada²⁷.

Una versió menys abstracta és la següent:

És possible elaborar manuals de traducció d'un llenguatge a un altre de maneres diferents, totes compatibles amb la totalitat de les disposicions lingüístiques, però *incompatibles* les unes amb les altres. En llocs innombrables, *diferiran* en donar, com les seves traduccions respectives d'un enunciat d'un dels llenguatges, enunciats de l'altre llenguatge que no estan l'un amb l'altre en cap mena de relació d'equivalència, *per laxa que sigui*²⁸.

Trobo que les dues formulacions són poc encertades. La compatibilitat amb la totalitat de totes les disposicions lingüístiques determina una relació d'equivalència. A efectes de l'exposició que segueix, convindria formular la tesi d'indeterminació d'aquesta manera:

(I). Poden ser formulats diferents sistemes d'hipòtesis analítiques, els quals, tot i ser compatibles amb totes les disposicions possibles a la conducta dels parlants, assignen traduccions diferents al mateix ús d'una expressió. Aquestes traduccions difereixen en significat i no té sentit preguntar quin dels manuals és *el* correcte.

26. *Ibidem*.

27. *Ibidem*, p. 27.

28. *Ibidem*.

1.3. Subdeterminació de la teoria física i indeterminació de la traducció

1.3.1. Subdeterminació de la teoria física

Considerem el primer enunciat (intuïtiu) de la doctrina de la subdeterminació²⁹:

(SDI) Si tots els esdeveniments observables poden ser explicats per una teoria comprensiva del món, podem esperar que tots puguin ser explicats també per una altra teoria en conflicte amb la primera.

La raó d'aquesta subdeterminació, afirma Quine, cal cercar-la en la manera com treballen els científics: les hipòtesis que conceben impliquen els observables, però no a la inversa. Cal aclarir que no es refereix al problema de la inducció, és a dir, al que té a veure amb l'extrapolació que fem dels esdeveniments observats als observables. La teoria física està subdeterminada fins i tot per totes les observacions possibles.

La subdeterminació rep un cert suport de la tesi de l'holisme epistemològic. Els enunciats científics no són vulnerables separadament a les observacions adverses. La raó és que només tots junts, tot formant una teoria, impliquen les seves conseqüències observables. Qualsevol dels enunciats d'una teoria científica es pot sostenir en contra d'evidència adversa tot revisant uns altres enunciats. Suposat això, és a dir, atès que davant d'observacions desfavorables podem escollir entre diverses modificacions de la teoria, aleshores es pot pensar que totes les observacions possibles són insuficients per determinar la teoria de forma unívoca.

Cal esbrinar primer què entén Quine en aquest context per teoria. Quine no vol pas considerar les teories com a conjunts d'enunciats tancats sota conseqüència (és a dir, contra el que és habitual). Si prenguéssim la noció habitual, qualsevol de les dues formulacions (axiomatitzacions) d'una teoria serien lògicament equivalents. A més, també es vol contemplar que formulacions «tontes» com les següents, lògicament incompatibles, siguin formulacions de la mateixa teoria: T i T' formulacions de teoria, tals que els termes 'molècula' i 'electró' apareixen a T i T' , però a cap dels seus observacionals, i tals que T' és exactament igual que T excepte pel fet que canvia totes les aparicions de 'molècula' per 'electró' (i viceversa). Observi's que és possible convertir T i T' en lògicament equivalents per mitjà d'una reconstrucció de predicats feta a partir de la funció que assigna a cada predicat que apareix a T a ell mateix, excepte en el cas de 'molècula' que l'assigna a 'electró' i d' 'electró', que l'assigna a 'molècula'³⁰.

Així, el criteri de Quine per individualitzar teories no pot ser pas el de l'equivalència lògica de les formulacions. Aquest seria un criteri massa estricte: dues formulacions com T i T' no serien formulacions d'una mateixa teoria,

29. A «On Empirically Equivalent Systems of the World», *Erkenntnis*, 9 (1975), p. 313-328.

30. Estrictament, la funció que Quine esmenta pren, en el seu recorregut, oracions obertes en lloc de predicats (e.g., assigna a 'molècula' 'x electró').

com intuïtivament sembla ser el cas. D'altra banda, si ens atenim a l'esperit de (SD1), tampoc no pot pas ser la mera equivalència empírica, puix que el criteri seria massa laxe i no hi hauria conflicte. El que cal precisament és establir un criteri intermedi que possibiliti l'aparició d'un cert conflicte entre formulacions empíricament equivalents. Considerem que

(R) Dues formulacions expressen la mateixa teoria si són empíricament equivalents i hi ha una reconstrucció de predicats que transforma una de les formulacions en equivalent lògica de l'altra.

(R) defineix una relació d'equivalència, posem R , entre formulacions de teories. Ara es defineixen les teories com a classes d'equivalència determinades per R . És a dir, que la teoria expressada per una certa formulació és la classe de totes les formulacions empíricament equivalents a aquella formulació i que poden ser transformades en lògicament equivalents a aquella (o viceversa) per mitjà d'una reconstrucció de predicats.

Aquesta maniobra permet de reformular la tesi de la subdeterminació de la teoria física (SD1) per

(SD2) Per qualsevol formulació de teoria n'hi ha una altra que és empíricament equivalent a ella, però lògicament incompatible amb ella, i que no pot ser pas transformada en la seva equivalent lògica per cap reconstrucció de predicats.

Però (SD2) no està exempta de problemes: falla per teories «dèbils», és a dir, teories que no impliquen un fons gran d'observacionals. Considerem els casos següents:

- I) Cas que els condicionals observacionals³¹ implicats siguin finits. Posem que són $\alpha_1, \dots, \alpha_n$. Sigui $T = \alpha_1 \wedge \dots \wedge \alpha_n$. Ara, per a cada T' tal que $T' \models \alpha_1 \wedge \dots \wedge \alpha_n$, tenim que $T' \models T$. És a dir, que no pot ser que hi hagi cap formulació empíricament equivalent a T però lògicament incompatible amb T .
- II) Cas que els condicionals observacionals implicats per la teoria siguin infinits, però que hi hagi un conjunt finit d'axiomes de la forma: $\forall x (\varphi(x) \rightarrow \psi(x))$ que els impliquen. Cap formulació de teoria que impliqui els mateixos condicionals observacionals pot entrar en conflicte amb l'esmentat conjunt finit, tret que sigui ω -inconsistent³².

31. Un enunciat observacional fixat és un enunciat observacional transformat en fix tot fixant-hi les coordenades espàcio-temporals (p. ex. 'Plou a Espplugues a les 20'16 PM del 22.2.1992' és l'enunciat observacional fixat obtingut a partir de 'Plou'). Un condicional observacional és un enunciat condicional, l'antecedent del qual és la conjunció de les condicions inicials expressades per enunciats observacionals fixats i el conseqüent del qual és també un enunciat observacional fixat.

32. Una teoria és ω -consistent si no hi ha cap fórmula φ tal que per a cadascuna de les infinites constants c , $T \vdash \varphi(c)$, i tal que $T \vdash \forall x \varphi(x)$. Perquè l'argument sigui correcte, cal afegir-hi el supòsit que si T és la formulació de teoria en qüestió i $\forall x (\varphi(x) \rightarrow \psi(x))$ és un dels seus

A la vista d'això, (*SDI*) s'ha d'aplicar a teories que impliquin condicionals observacionals infinits en nombre i prou diversos com per no poder ser implicats per cap formulació finita sense que calgui afegir-hi material teòric extra. En aquest sentit, la tesi de la subdeterminació té dues vessants: vista com a tesi sobre el món, és una tesi ontològica i afirma que els condicionals observacionals que són veritaders en el món són, de fet, així de diversos. Vista com a tesi sobre les nostres teories és una tesi epistemològica i afirma que els condicionals observacionals que són veritaders en el món poden ser recollits millor per una formulació que afegeixi material teòric extra (la que Quine anomena *formulació laxa*) que per una que no n'afegeixi (la que Quine anomena *formulació estricta*). Finalment, la tesi de la subdeterminació afirma que per a cada *formulació laxa* del tipus esmentat n'hi haurà d'altres empíricament equivalents però lògicament incompatibles amb ella i no reconstruïbles per transformació de predicats.

En síntesi:

Hi ha una classe infinita de condicionals observacionals *que volem copsar en una formulació finita*. A causa de la complexitat de la classe, no podem pas produir una formulació finita que sigui merament equivalent a la conjunció infinita d'aquests condicionals. Qualsevol formulació finita que la impliqui haurà d'implicar també un cert material inventat, o afegit, que serveix merament per arrodonir la formulació. Hi ha una certa llibertat d'elecció en l'afegit, i aquesta llibertat és la subdeterminació³³.

El propi Quine veu un problema greu en aquest argument últim que, tot i que no refuta la subdeterminació, fa que calgui resituar-la com a tesi merament pràctica i no teòrica. L'objecció es basa en l'aplicació del teorema de Craig. L'argument anterior parteix de la premissa que s'exigeix una formulació finita. L'exigència sembla raonable quant a què la formulació finita sembla ser l'única forma que disposem *en teoria* d'especificar la classe infinita dels condicionals observacionals en qüestió. Ara bé, si hi hagués una altra via teòricament possible per especificar-los i que, per tant, ens dispensés de la formulació finita, l'argument no seria vàlid. Quine observa que hi ha, si més no, una altra via teòrica: donada una certa formulació de teoria i la seva classe de conseqüències observables, hi ha una classe d'enunciats equivalents un a un amb les conseqüències observables que és decidible. El fet de disposar d'una classe decidible ens proporciona una forma d'especificar els condicionals observacionals, tot dispensant-nos d'una formulació finita³⁴. No cal entendre, però, que el teo-

axiomes, aleshores per a cada una de les infinites constants c del llenguatge en el qual s'expressa la formulació, la fórmula $\varphi(c) \rightarrow \psi(c)$ és un condicional observacional (i, naturalment, és implicat per la teoria).

33. «On Empirically...», p. 324, èmfasi meu.

34. L'aplicació de la tècnica Craig és la següent: Partim d'una aritmetització fixada del llenguatge en el qual formulem la teoria, una gödelització de la teoria. Si L és la classe d'observacionals implicats per la teoria, la classe de Craig és

rema de Craig ens proporciona una forma pràctica per dispensar-nos de la formulació finita, puix que a la prova del teorema es necessita la formulació finita per ultimar el procediment de decisió per a la classe de Craig. El que el teorema mostra és l'existència d'una classe amb una certa propietat (i.e., decidibilitat) que la fa teòricament intercanviable amb la formulació finita. Perquè el teorema de Craig afectés en la pràctica caldria exigir, si més no, una prova que no necessités la formulació finita.

En conseqüència, Quine resitua la tesi de la subdeterminació, no com a tesi teòrica, sinó com allò que és factible en la pràctica: humanament som capaços d'abastar més condicionals observacionals vertaders amb una formulació de teoria amb material extra que no pas amb qualsevol altre sistema que puguem descobrir i formular independentment de l'esmentada formulació. I per a cada formulació n'hi haurà d'altres, empíricament equivalents però lògicament incompatibles i no reconstruïbles.

Fins i tot aquesta formulació més modesta és dubtosa per al propi Quine. Hi ha també el problema del poder de la reconstrucció de predicats: encara resta oberta la qüestió de si la reconstrucció és prou potent com per reconciliar qualsevol parell de formulacions empíricament equivalents però lògicament incompatibles. Obviament, si això fos així la tesi de la subdeterminació seria falsa. Suposem que disposem de dues formulacions empíricament equivalents però lògicament incompatibles. Suposem, a més, que no podem pas assenyalar cap reconstrucció de predicats. No podríem pas assegurar que estem davant d'un cas genuí d'indeterminació, puix que podria passar simplement que hi hagués una reconstrucció subtil i complexa que mai fos descoberta.

Per aquest motiu, Quine proposa una versió encara més modesta de la tesi que sosté definitivament:

(SD3) El nostre sistema del món està lligat a tenir alternatives lògicament incompatibles però empíricament equivalents que, en el cas que les descobríssim, no veuríem cap manera de reconciliar-les per reconstrucció de predicats.

1.3.2. Subdeterminació de la teoria física i indeterminació de la traducció

La traducció radical del llenguatge aliè, pel fet que en aquest s'expressa la teoria física dels nadius, està lligada a tenir alternatives lògicament incompatibles però empíricament equivalents que, en el cas que les descobríssim, no veuríem cap manera de reconciliar-les per reconstrucció de predicats. Assumint el concepte verificacionista del significat de Quine, que identifica significat amb evidència, cal admetre que de la mateixa manera que el conjunt de totes les observacions possibles no determina una única formu-

$$C = \{\varphi^*: \varphi \in L, \varphi^* = \wedge ({}_1 \leq {}_i \leq {}_n) \varphi_i, i \in \text{Göd}(\text{Dem}(\varphi))\}$$

Per decidir si una fórmula pertany o no a C , només cal comptar les seves repeticions internes i mirar si el nombre de repeticions és el nombre Gödel de la prova de la fórmula.

lació de teoria física, la traducció dels enunciats observacionals dels nadius tampoc no determina una única traducció de la seva teoria física. És a dir, que, si més no, la traducció està també subdeterminada per l'observació. En aquest sentit, es pot afirmar que Quine atorga el mateix estatus epistemològic a la física i a la traducció: atès que de la mateixa base observacional es poden construir ontologies diferents, anàlogament també se'n poden construir traduccions diferents.

Observi's, però, que la subdeterminació, sigui de la traducció o de la física, és una tesi epistemològica, no ontològica, en el sentit que no afirma pas que les teories alternatives siguin vertaderes. El que diu és que estan garantides per igual per la mateixa evidència empírica. De fet, si parlem de teories físiques no té pas sentit afirmar que n'hi ha algunes que són igual de vertaderes. La raó és la següent: es pot afirmar que certes teories físiques estan garantides per igual atès que estem parlant dins d'una mateixa teoria de l'evidència (i.e., l'epistemologia naturalitzada de Quine), però no té sentit afirmar que són igual de vertaderes, perquè en afirmar-ho no podem pas estar parlant dins de la mateixa teoria d'objectes. És a dir, si s'afirma que certes ontologies són vertaderes, des de quina teoria d'objectes es fa aquesta afirmació? Per Quine no hi ha una filosofia primera i, per tant, estem sempre obligats a parlar des d'una de les alternatives (contingent i susceptible de ser modificada per una altra) que estableix què hi ha i què és vertader³⁵.

Per la seva banda, la traducció no només està subdeterminada, sinó que està també ontològicament indeterminada, ja que les teories alternatives suposades són compatibles amb la mateixa teoria d'objectes, i, per tant, poden ser formulades des d'ella. Si a dos suposats fets semàntics els correspon el mateix fet físic, no són dos fets semàntics sinó un:

Quan dic que no hi ha *fact of the matter*, tot considerant, posem, dos manuals de traducció, el que vull dir és que els dos manuals són compatibles amb totes les mateixes distribucions d'estats i relacions de partícules elementals. En un mot, són físicament equivalents³⁶.

En un altre lloc, tot distingint l'estatus de la traducció del de la física, Quine formula una restricció semblant, però en termes conductistes:

La indeterminació de la traducció es diferencia de la subdeterminació de la teoria física en que, pel que fa a estar en la veritat o en un error en relació amb els manuals de traducció, només hi ha la conducta dels nadius³⁷.

35. Gibson, R., «Translation, Physics and Facts of the Matter», a *The Philosophy of W.V. Quine* (Ch. 5), Ed. L.E. Hahn i P.A. Schilpp, La Salle, Open Court, 1986.

36. «Things and Their Places in Theories», a *Theories and Things*, Harvard University Press, 1981, p. 23.

37. «Indeterminacy of Translation Again», p. 9-10.

2. Arguments contra la intel·ligibilitat de la tesi d'indeterminació

Els arguments de Searle³⁸ i Gemes³⁹

Tesi de Searle (I). La tesi d'indeterminació és una reducció a l'absurd del conductisme lingüístic.

L'argument que Searle dona en favor de la seva tesi és el següent. Intuïtivament, hi ha una diferència entre el significar amb una expressió, posem 'Rabbit', conill, part no separada de conill o fase de conill. Ara bé, el significat-estímul de 'Rabbit' és idèntic al de 'Conill', 'Part no separada de conill' i 'Fase de conill'. Per tant, si tota distinció de significat hagués d'estar fonamentada en una distinció en el significat-estímul, no hi hauria cap distinció de significat com la suposada per les expressions esmentades. Encara que consideréssim l'ús d'altres expressions del llenguatge i les seves estimulacions associades, com ara aquelles que constitueixen l'aparell referencial de la nostra llengua, que són les que intuïtivament fariem servir per construir oracions que ens permetrien de fer les distincions de significat proposades (i.e., un enunciat com ara 'Is this rabbit the same as that?', tot assenyalant alternativament dos conills en una escena), si atenem només al seu significat-estímul no obtindrem el resultat desitjat (perquè podríem considerar que l'expressió que hem traduït per 'the same as' significa ser part de, tot preservant l'associació entre el patró d'estimulació i la resposta verbal a l'enunciat)⁴⁰.

Penso que l'argument, tal com Searle el formula, no és correcte. De tota manera, pot ser reformulat a partir de la distinció següent. L'afirmació «no hi ha cap diferència entre afirmar que 'rabbit' significa conill o part no separada de conill» té dos sentits:

- a) Hi ha un únic significat per als termes 'conill' i 'part no separada de conill'.
- b) Els termes 'conill' i 'part no separada de conill' tenen significats diferents, però no està pas determinat si aquests són els expressats respectivament per 'rabbit' o 'undetached rabbit part', o viceversa.

Searle, en aquest cas, fa servir l'afirmació com a premissa en el sentit (a), i construeix un argument quineà per concloure la negació de la premissa en el sentit d'(a). Però pel que fa a la conclusió del seu argument, és només en el sentit (b) que el significat de l'expressió 'rabbit' està indeterminat. És cert que en l'estadi de la traducció radical tot el que el lingüista té a l'abast pel que fa al significat d'una expressió és preguntar davant de l'estimulació visual adient, per tal d'anar perfilant el significat-estímul d'aquesta, però això no treu que per als nadius hi hagi tota una sèrie d'estimulacions no visuals que formen

38. Searle, John, «Indeterminacy, Empiricism and the First Person», *Journal of Philosophy*, 84 (1987), p. 123-146.

39. Gemes, Ken, «The Indeterminacy Thesis Reformulated», *Journal of Philosophy* (1991), p. 91-108.

40. Searle, p. 124-125. Els exemples estan lleugerament modificats per mor de la claredat.

part del significat de l'expressió, en el sentit explicat a la secció 1.2., i que no estan recollides en la noció de significat-estímul. Per exemple, és un fet que els anglesos assentiran a 'Are all rabbits animals?' davant de qualsevol estimulació visual present, de manera que el patró d'estimulació auditiu corresponent a la proferència de l'enunciat formarà part d'allò que hem anomenat significat holístic afirmatiu del terme. D'altra banda negaran 'Are all undetached rabbit parts animals?', de manera que el patró d'estimulació auditiu corresponent a la proferència de l'enunciat formarà part del significat holístic negatiu del terme. El mateix passarà amb tota una àmplia gamma de predicats que són aplicables a un terme però no a l'altra, i viceversa. Es constata així el fet que els significats de 'rabbit' i el d'undetached rabbit part', siguin quins siguin els termes que els corresponen en català, estan relacionats directament amb els significats d'aquelles expressions —predicats—, siguin quins siguin els termes que els corresponen en català, que se'ls apliquen provocant assentiment. Però hi ha tot un grup de predicats que podem aplicar a l'un però no a l'altra, i viceversa. Es pot inferir d'això que els significats de les expressions 'rabbit' i 'undetached rabbit part' són diferents, tot i que no està determinat si aquests significats corresponen als significats dels termes del català que cadascú de nosaltres associa convencionalment a cadascun dels termes, o bé a alguna permutació dels mateixos.

Respecte a l'argument reformulat, hi ha ben poca cosa a dir. És cert que la tesi de la indeterminació de Quine va contra les nostres intuïcions. En aquest cas, si un pensa que aquesta raó és prou bona com per refusar la tesi, i que aquesta és conseqüència del seu conductisme radical, el que també cal és refusar-lo i mirar de construir una teoria alternativa. Però l'objectiu de Searle en el context de l'article esmentat no és aquest. Creu que el propi Quine és conscient que les conseqüències del seu conductisme radical són absurdes i que altres elements de la seva teoria no són sinó un intent sense èxit de salvar la seva teoria de l'escepticisme.

Tesi de Searle (II). La doctrina de la relativitat ontològica és un intent frustrat de fer front a les conseqüències absurdes que es deriven de la inescrutabilitat de la referència, que al seu torn és conseqüència de la indeterminació del significat de l'aparell referencial del llenguatge. (Aquesta última indeterminació implica la inescrutabilitat de la referència, puix que si cap fet no pot decidir sobre si *A* significa *B* o *C*, aleshores cap fet pot fer decidir si *A* refereix a *B* o a *C*.)⁴¹

Searle afirma que el fet que les conseqüències de la inescrutabilitat de la referència són absurdes és reconegut pel propi Quine:

Sembla que nosaltres mateixos ens hem anat conduint a la posició absurda que no hi ha cap diferència, sigui en termes intralingüístics o extralingüístics, objectius o subjectius, entre referir a conills o a parts de conills o a fases de conills [...]

41. Searle, p. 127-128.

Segurament això és absurd, perquè implicaria que no hi ha cap diferència entre el conill i cadascuna de les seves parts o fases [...] Sembla que la referència ha esdevingut quelcom sense sentit, no només en la traducció radical sinó a casa⁴².

L'afirmació «no hi ha cap diferència entre referir a conills o a parts no separades de conill» té dos sentits:

- a) Hi ha una única referència per als termes 'conill' i 'part no separada de conill'.
- b) Els termes 'conill' i 'part no separada de conill' no tenen la mateixa referència, però no està pas determinat quina classe d'objectes correspon a cada terme (i.e., si refereixen als conills i a les parts no separades de conills respectivament, o viceversa).

Observem també que de l'afirmació interpretada en el sentit (b) no se segueix pas que no hi hagi diferències entre ser un conill i ser una part no separada de conill, mentre que sembla que sí que se segueix si la interpretem en el sentit (a). Penso que aquesta és una bona raó per pensar que quan Quine afirma que «no hi ha cap diferència entre referir a conills o a parts no separades de conill», ho fa en el sentit (a).

Aquesta distinció entre els dos sentits (a) i (b) permet distingir dues versions de la tesi de la indeterminació de la referència⁴³:

(IR1). Dos sistemes d'hipòtesis analítiques —tots dos compatibles amb totes les disposicions a la conducta dels parlants— poden diferir en assignar diferents referents a les mateixes expressions tot alterant l'ontologia global.

(IR2). Dos sistemes d'hipòtesis analítiques —tots dos compatibles amb totes les disposicions a la conducta dels parlants— poden diferir en assignar diferents referents a les mateixes expressions tot mantenint l'ontologia global.

Quine no distingeix explícitament entre (IR1) i (IR2). De fet, en el text que segueix a la cita anterior passa de l'un a l'altre sense escrúpols. Curiosament, comença, tal com hem vist, amb (IR1), però en el moment de formular la relativitat ontològica passa a (IR2). Penso que la distinció és important i la raó és la següent. Si s'accepta (IR1), cal acceptar els arguments de Searle que fan la tesi de la inescrutabilitat de la referència absurda (essencialment per la raó que dóna el propi Quine i que hem esmentat) i la doctrina de la relativitat ontològica intel·ligible. D'altra banda, si s'accepta (IR2), però es refusa (IR1) no es dóna cap de les dues conseqüències de l'altre posició. Cal afegir-hi, però, que Searle, en contra del que pogués semblar pel que estem dient, no entén pas l'afirmació «no hi ha cap diferència entre referir a conills o a parts no sepa-

42. «Ontological Relativity», p. 47-48, citat per Searle, p. 130.

43. Davidson, Donald, «The Inscrutability of Reference» a *Essays on Truth and Interpretation*, Oxford U.P., 1984, p. 228.

rades de conill» en el sentit (a), sinó en el sentit (b). De fet, és (IR2) la versió que ataca.

Per tal de contrastar (IR1) i (IR2) i mirar d'assenyalar quines dificultats pot comportar sostenir la primera, vegem l'exemple següent. Una permutació d'un conjunt A en si mateix és una funció d' A en A . Considerem ara una estructura simple com ara $E = \langle A, P_1, \dots, P_n \rangle$, on A és un conjunt i P_1, \dots, P_n subconjunts d' A . Donada una permutació F d' A , la permutació d' E respecte a F és l'estructura $F(E) = \langle F[A], F[P_1], \dots, F[P_n] \rangle$.

Considerem ara els conjunts $A = \{\text{Fido}, \text{Dido}\}$, $P = \{\text{Fido}\}$ i $Q = \{\text{Dido}\}$ i l'estructura $E = \langle A, P, Q \rangle$. Sigui F la permutació que assigna Fido a Dido i Dido a Fido. Sigui G la permutació que assigna Fido a Fido i a Dido. Així, la permutació d' E respecte a F és

$$F(E) = \langle F[A], F[P], F[Q] \rangle = \langle \{\text{Fido}, \text{Dido}\}, \{\text{Fido}\}, \{\text{Dido}\} \rangle.$$

I la permutació d' E respecte a G és:

$$G(E) = \langle G[A], G[P], G[Q] \rangle = \langle \{\text{Fido}\}, \{\text{Fido}\}, \{\text{Fido}\} \rangle.$$

Considerem ara un llenguatge que conté només els termes singulars 'Fido' i 'Dido', els termes generals 'P', 'Q'. Són oracions d'aquest llenguatge les de la forma ' $\alpha\beta$ ', on α és un terme general i β un terme singular. Suposem que els parlants d'aquest llenguatge assenteixen sistemàticament a (I) 'PFido', (II) 'QDido' i que neguen sistemàticament (III) 'PDido' i (IV) 'QFido'. Suposem, a més, que cap dels termes del llenguatge és referencialment discriminable per ostensió. Considerem l'esquema de referència homofònic (T1):

- (T1): 'Fido' refereix a Fido,
 'Dido' refereix a Dido,
 'P' refereix a $P (= \{\text{Fido}\})$,
 'Q' refereix a $Q (= \{\text{Dido}\})$.

A partir de les permutacions d'estructures anteriors, (T2) i (T3) s'obtenen de (T1):

- (T2): 'Fido' refereix a $F(\text{Fido}) (= \text{Dido})$,
 'Dido' refereix a $F(\text{Dido}) (= \text{Fido})$,
 'P' refereix a $F(P) (= \{\text{Dido}\})$,
 'Q' refereix a $F(Q) (= \{\text{Fido}\})$.
- (T3): 'Fido' refereix a $G(\text{Fido}) (= \text{Fido})$,
 'Dido' refereix a $G(\text{Dido}) (= \text{Fido})$,
 'P' refereix a $G(P) (= \{\text{Fido}\})$,
 'Q' refereix a $G(Q) (= \{\text{Fido}\})$.

Observi's que (T1) i (T2) són totes dues compatibles amb les disposicions lingüístiques dels parlants envers (I)-(IV), assignen diferents referents a les mateixes expressions i es manté l'ontologia global (l'univers de l'estructura). (T1) i (T2) són manuals del tipus dels que (IR2) postula. Per la seva banda,

(T1) i (T3), pel fet que assignen diferents referents a les mateixes expressions, tot alterant l'ontologia global, serien manuals candidats a ser del tipus postulat per (IR1). Però (T3) no és compatible amb les disposicions a la conducta dels parlants envers (I)-(IV).

La simplicitat de l'exemple pot fer semblar que és enganyós. Per contra, penso que en el cas dels llenguatges naturals el problema es repeteix: cap sistema d'hipòtesis analítiques compatible amb les disposicions lingüístiques dels parlants pot assignar els mateixos referents a 'rabbit' i 'undetached rabbit part'. Dit d'una altra manera, sigui quin sigui el predicat per a la identitat de l'anglès, serà un que, aplicat a 'rabbit' i 'undetached rabbit part' en una oració, mourà els seus parlants al dissentiment.

Prenem ara (IR2), la versió més dèbil de la indeterminació de la referència, per tal d'exposar la doctrina de la relativitat ontològica. Sabem que l'ostensió no ens permet de fixar (en sentit (b) ara) la referència de 'rabbit' i 'undetached rabbit part'. Es podria pensar aleshores que la referència pot ser fixada lingüísticament a través de l'elecció d'un sistema d'hipòtesis analítiques pel llenguatge en qüestió. Per exemple, tot prenent un dels sistemes, podríem dir que 'rabbit' refereix als conills i que 'undetached rabbit part' refereix a les parts no separades de conills, en relació amb el sistema escollit. Ara bé, representa tot això que s'ha aconseguit fixar la referència dels termes 'rabbit' i 'undetached rabbit part', i que, en conseqüència, després de tot, la referència resta determinada en el sentit d'(IR2)? La resposta és que no: amb tot això la referència continua indeterminada en el sentit de (b). I és així com ha de ser: no hi ha *fact of the matter* sobre si, posem per cas, 'rabbit' refereix als conills o a les parts no separades dels conills, atès que la inescrutabilitat de la referència comença a casa, si donem la resposta: «'rabbit' refereix als conills», encara hi ha indeterminació (en el sentit de (b)) pel que fa a què refereix 'conill', i, per tant, la resposta no és conclouent. I què és, aleshores, el que nosaltres fem en la pràctica que ens duu a creure que la referència està determinada? De la mateixa manera que en la construcció de la nostra teoria del món ultrapassem tota evidència possible, el mateix fem en l'aprenentatge del llenguatge, que és un procés paral·lel a l'anterior. En anar més enllà de l'evidència disponible, en tots dos casos, l'individu omple els buits deixats per aquesta. En casos com els que ens ocupen, en avançar en el domini del llenguatge, gràcies entre altres coses a l'ús de la traducció homòfònica, quan l'individu ja disposa de bona part de l'aparell referencial del llenguatge, s'assabenta que termes com ara 'conill', 'fase de conill', han de tenir referències diferents (e.g., si 'I' és l'hipotètic predicat per a la identitat, aleshores els parlants negaran 'Conills I fases de conills'), però l'evidència no determinarà pas en cap moment quina classe d'objectes va amb quin terme. És ell qui ha d'omplir arbitràriament aquests buits, i ho haurà de fer de manera que no hi haurà mai cap mena de comprovació empírica per contrastar si la seva elecció és la correcta, precisament perquè no n'hi ha cap de correcta, perquè l'elecció és, en certa mesura, arbitrària. Pel que fa a la traducció de la nostra pròpia llengua (i.e., a la traducció dels idiolectes dels nostres veïns al nostre idiolecte), que és on resta en última instància la nostra solució pràctica al problema

de la indeterminació de la referència a la situació de traducció radical, no fem més que recórrer —arbitràriament— a la interpretació homofònica: els veïns refereixen amb *A* allò que nosaltres referim amb *A*. (Aquest recurs ve justificat pragmàticament per l'ús indispensable que fem de la traducció homofònica en l'aprenentatge del llenguatge i en la comunicació diària: només ens n'apartem quan tenim bones raons per fer-ho, és a dir, quan mantenir-la provocaria conflictes comunicatius.) Però cal remarcar que aquest recurs al propi idolecte no és més que allò que fem en la pràctica i no té cap mena de fonament teòric: en el pla teòric, la llengua materna no té cap mena d'estatut privilegiat. Per tant, en el pla teòric, intentar especificar la referència dels termes de *qualsevol* llenguatge *equivol* a reinterpretar aquest llenguatge en un altre llenguatge base, respecte al qual l'especificació de la referència dels seus termes *equivoldrà*, al seu torn, a reinterpretar-lo en un altre llenguatge. En el pla teòric no hi ha pas sortida al *regressum*. I, atès que les teories són expressades lingüísticament, especificar els objectes d'una teoria *equivol* a interpretar aquesta teoria en una altra (aquesta és la tesi de la relativitat ontològica)⁴⁴.

A la llum d'aquesta interpretació, la tesi de Searle (II) és falsa. Com a resultat d'interpretar que les conseqüències derivades de la inescrutabilitat de la referència que Quine considera absurdes són les expressades pel sentit (b), Searle entén que l'apel·lació de Quine a la relativitat de la referència i l'ontologia⁴⁵ és un intent de mostrar que, en realitat, (b) (i.e., (IR2)) no es dona. Però, com el propi Searle mostra, (b) és teòricament (val a dir, dins del marc teòric quineà que inclou un conductisme lingüístic radical) irrefutable (negar-la suposaria entrar en contradicció amb les premisses, o amb alguna conseqüència de les premisses que integren l'esmentat marc teòric) i d'això conclou que la doctrina de la relativitat ontològica és una estratègia inútil i que, per tant, la inescrutabilitat de la referència és absurda. Però, com he tractat de fer veure, la doctrina de la relativitat ontològica no és més que una conseqüència teòrica de la inescrutabilitat de la referència que no pretén pas negar (b), ni, per tant, (IR2). De fet, és perfectament coherent amb (IR2). Si hi ha alguna estratègia en l'argumentació de Quine amb la qual es pretengui de fer tal cosa, això té a veure amb el fet que no distingeix explícitament entre (IR1) i (IR2). El que sí que crec que fa Quine és mirar d'explicar què fem a la pràctica que provoca que pensem que (b) és falsa. Les tesis de Quine i les seves conseqüències van clarament contra les més fermes de les nostres intuïcions, i ell és plenament conscient d'aquest aspecte. Penso, doncs, que el propòsit de Quine en el context que ens ocupa no és sinó el de posar en joc en la seva exposició aquestes intuïcions i, en bona mesura, explicar-ne l'origen.

En qualsevol cas, val la pena seguir l'exposició de Searle. En comentar la cita anterior de Quine, Searle remarca l'absurd de les conseqüències de la inescrutabilitat de la referència pel que fa al cas de la primera persona:

44. «Ontological Relativity», p. 45-51.

45. Searle, p. 131.

Si l'argument és vàlid, aleshores ha de tenir com a resultat que no hi ha cap diferència per a mi entre voler dir conill o fase de conill, i ha de tenir la conseqüència afegida que no hi ha cap diferència per a mi entre referir a un conill i referir a una fase de conill, que no hi ha cap diferència per a mi entre el fet que una cosa sigui un conill o que sigui una fase de conill⁴⁶.

Hi ha dues coses que cal dir aquí. Primer, cal remarcar que del fet que per a mi no hi hagi cap diferència entre referir a *A* o a *B* no implica pas que no hi hagi per a mi cap diferència entre *A* o *B*, tret que la primera afirmació s'entengui en el sentit (a), però aleshores l'argument va contra (*IR1*), no contra (*IR2*). Segon, el recurs al cas de la primera persona és superflu, si no és que és causa d'error: si acceptem la premissa del conductisme radical de Quine, com Searle havia promès de fer, cal deixar de banda en la discussió tota pretesa evidència subjectiva i privada. Però el fet és que Searle arrossega contínuament aquesta llosa subjectivista. Unes línies més endavant afirma:

Penso, amb Quine, que aquestes conseqüències són absurdes a primera vista, però si hi ha encara algun dubte sobre això, recordi's que tot l'argument sobre 'Gavagai' fou entès per mi (o per vostè) només perquè nosaltres coneixíem la diferència pel nostre propi cas entre significar conill, part de conill, fase de conill, etc.⁴⁷.

Les diferències que jo, particularment, pugui percebre per mi mateix al respecte no tenen cap mena d'estatut especial com a font d'evidència per a la teoria. Però, en qualsevol cas, l'accent en el cas de la primera persona és obviàble per l'argument de Searle ja que es podria formular així: només perquè intuïtivament entenem que els significats (no «el meu significat», sinó el de la llengua anglesa) de 'rabbit' i el de 'rabbit part' són diferents, puc entendre l'argument de la inescrutabilitat de la referència tal com Quine el formula. Però per entendre l'argument n'hi ha prou que (a) sigui fals.

En aquest punt de la discussió, Searle deixa de banda les qüestions de referència i reprèn les de significat:

Tot observant el meu idiolecte de l'anglès, no puc dir si amb 'rabbit' vull dir fase de conill, part de conill, o ben bé què. Quine no necessitava pas considerar parlants del junglarès. Podria haver remarcat simplement que en el seu propi cas no hi havia cap diferència empírica entre el seu significar una cosa o l'altra i, per tant, que no hi havia cap diferència real en absolut. I que, aquest resultat, com ell mateix veu, és absurd. *Si la tesi de la indeterminació fos vertadera de debò, no hauríem pas pogut entendre la seva formulació; puix que quan se'ns deia que no hi havia fact of the matter sobre la correcció de la traducció entre 'rabbit' i 'rabbit stage', per començar ja no hauríem pas pogut percebre cap diferència (objectivament real) entre les dues expressions angleses*⁴⁸.

46. Searle, p. 130.

47. *Ibidem*, p. 131.

48. *Ibidem*.

La diferència concreta (en sentit (b)) que percebem respon a les nostres intuïcions sobre l'ús públic del llenguatge (o bé, com Searle vol, les nostres intuïcions sobre el nostre ús privat del llenguatge). Ara bé, els correspon a aquestes intuïcions algun fet físic rellevant? La resposta de Quine és negativa. En la filosofia de la ment de Quine, aquestes intuïcions responen a suposats fets mentals que no poden ser pas tipificats com a fets físics:

El problema no té a veure amb fets ocults, com ara aquells que podrien ser descoberts tot aprenent més coses sobre la fisiologia cerebral dels processos del pensament. Esperar un mecanisme físic al darrera de cada estat mental genuïnament diferent és una cosa, però esperar un mecanisme característic per a cada suposada distinció que pugui ser expressada en el llenguatge mentalista tradicional és una altra⁴⁹.

A més, com ja hem comentat abans, és conseqüència del seu fisicalisme que tota atribució real de significats ha d'estar fonamentada en una diferència física:

Quan dic que no hi ha *fact of the matter* tot considerant, posem, dos manuals de traducció, el que vull dir és que els dos manuals són compatibles amb totes les mateixes distribucions d'estats i relacions de partícules elementals. En un mot, són físicament equivalents⁵⁰.

Com que a aquests suposats fets mentals en els quals descansen les nostres intuïcions semàntiques no els correspon cap fet físic rellevant (o, dit d'una altra manera, no poden ser explicats en termes fisicalistes) i tota distinció de significats ha de descansar en una diferència física (i.e., ha de poder ser explicada en termes físics), es conclou que no hi ha cap distinció de significat real (en sentit (b)) com la proposada.

Observi's també que el criteri fisicalista que Quine proposa sembla coherent amb la interpretació de la indeterminació que proposem. Considerem el fet, o conjunt de fets que indiquen que els termes 'rabbit' i 'rabbit stage' tenen diferents significats (en sentit (a)). Aquests són fets com ara que els parlants competents de l'anglès apliquen tota una sèrie de predicats a un dels termes que no apliquen a l'altra, i viceversa, i que en cas que nosaltres procedíssim de manera contrària en la seva presència, la nostra acció provocaria refús. Aquests fets, doncs, pertanyen a la conducta verbal dels parlants d'aquell llenguatge, que pot ser traduïda, si convé, al llenguatge fisicalista en termes d'estimulacions tal com hem proposat a la secció 1.2. Aleshores, podem afirmar que hi ha una distinció de significat entre 'rabbit' i 'rabbit stage', atès que la classe d'oracions de l'anglès en les quals apareix 'rabbit' i que provoquen assentiment generalitzat entre els parlants d'aquesta llengua i la classe d'oracions en les quals

49. «On the Reasons for Indeterminacy of Translation», p. 180.

50. «Things and Their Places in Theories», p. 23.

apareix 'undetached rabbit part' i que provoquen assentiment entre els parlants són diferents. (Naturalment, vull dir que són diferents per quelcom més que pel que fa a l'aparició dels dos termes.) El que això mostra és que qualsevol traducció de l'anglès al català que sigui compatible amb els fets ha d'assignar termes amb significats diferents a 'rabbit' i a 'rabbit stage' és a dir, en aquest respecte, sí que hi ha *fact of the matter*). Ara bé, el que la tesi d'indeterminació postula és que no hi ha cap fet que determini quin terme ha de ser associat amb quin. És compatible amb els fets semàntics de l'anglès i el català associar els termes 'rabbit' i 'rabbit stage' amb 'conill' i 'part no separada de conill' respectivament, o a la inversa, tot fent els canvis pertinents en les correlacions d'altres termes dels dos llenguatges⁵¹. (És a dir, no hi ha *fact of the matter* sobre quin és el manual correcte.)

Penso que aquestes consideracions permeten respondre parcialment l'argument de Gemes contra la formulació de Quine de la tesi d'indeterminació:

Quine enuncia la tesi d'indeterminació com una exigència sobre l'existència de manuals de traducció empíricament equivalents i rivals, és a dir, incompatibles, però no pot pas explicar de manera adient la natura de la suposada rivalitat/incompatibilitat. Els manuals no són empíricament rivals/incompatibles, puix que tots dos encaixen perfectament amb tota l'evidència observacional. Tampoc són pas físicament rivals/incompatibles, puix que tots dos són consistents amb els mateixos mons físicament possibles. No són formulacions de teories en conflicte, perquè són empíricament equivalents i intertraduïbles. L'únic sentit en el qual són rivals és en el sentit que, donada la noció ordinària de significat, assignen significats conflictius a la mateixa oració. Tanmateix, aquesta és la mateixa noció de significat que Quine ha estat atacant de manera tan punyent, utilitzant tot sovint la tesi d'indeterminació com a punta de llança⁵².

Dos manuals anglès/català com els indicats són empíricament (i físicament equivalents) equivalents en el sentit esmentat que no hi ha cap fet (observable o no) que determini quins emparellaments terme a terme són els correctes. Però, al mateix temps, són rivals en el sentit que assignen diferents significats als termes (atribueixen diferents fets semàntics a l'anglès).

Cal remarcar que això només respon parcialment a l'argument de Gemes. Malgrat que s'ofereixi una caracterització de manuals rivals compatible amb els supòsits quineans pel que fa a les qüestions de significat, és cert que els manuals caracteritzats així no constitueixen dues formulacions de teoria en conflicte. Encara es podria dir que la noció que Quine dona de formulacions de teoria en conflicte és per sistemes globals del món i no per fragments d'aquests. Però aquesta resposta no em sembla pas satisfactòria. En primer lloc, perquè, com Gemes mostra, no sembla que hi hagi manera d'adaptar la noció al cas dels manuals de traducció. En segon lloc, perquè adoptar diferents nocions de teories rivals, una per teories físiques o sistemes globals, i una altra

51. Aquí he de fer constar que encara no he aconseguit d'imaginar l'abast d'aquests canvis.

52. Gemes, p. 107.

per manuals de traducció, és un moviment *ad hoc* que encara deixa sense explicar la natura d'aquesta diferència. Potser cal pensar que la prudència de Quine en observar que calia no menystenir el poder de la reconstrucció de predicats no era suficient. Potser també cal no menystenir la nostra capacitat de descobrir-ne.

Bibliografia

- DAVIDSON, Donald (1984). «The Inscrutability of Reference». *Essays on Truth and Interpretation*. Oxford U.P.
- DUMMETT, Michael (1974). «The Significance of Quine's Indeterminacy Thesis». *Synthese*, 27, p. 351-397.
- FØLLESDAL, Dagfinn (1990). «Indeterminacy and Mental States». *Perspectives on Quine*. R. Barret; R. Gibson (eds.). Basil Blackwell.
- (1973). «Indeterminacy of Translation and Underdetermination of the Theory of Nature». *Dialectica*, 27, p. 289-301.
- GEMES, Ken (1991). «The Indeterminacy Thesis Reformulated». *Journal of Philosophy*, p. 91-108.
- GIBSON, Roger F. (1982). *The Philosophy of W.V. Quine*. University Presses of Florida.
- (1986). «Translation, Physics and Facts of the Matter». *The Philosophy of W.V. Quine*. L.F. Hahn; P.A. Schilpp (eds.). La Salle, Open Court.
- HARMAN, Gilbert (1969). «An Introduction to "Translation and Meaning"». *Synthese* 19, p. 14-26.
- HUMPHRIES, B.M. (1970). «Indeterminacy of Translation and Theory». *Journal of Philosophy*, 67, p. 167-178.
- KIRK, Robert (1969). «Translation and Indeterminacy». *Mind*, 78, p. 321-341.
- (1969). «Quine's Indeterminacy Thesis». *Mind*, 78, p. 607-608.
- QUINE, W.V. (1960). «Translation and Meaning». *Word and Object*, MIT Press, ch. II, p. 26-79.
- (1969). «Epistemology naturalized». *Ontological Relativity and Other Essays*. Nova York, Columbia University Press.
- (1969). «Ontological Relativity». *Ontological Relativity and Other Essays*. Columbia U.P., p. 26-68.
- (1970). «On the Reasons for Indeterminacy of Translation». *Journal of Philosophy* 67, p. 178-182.
- (1975). «On Empirically Equivalent Systems of the World». *Erkenntnis*, 9, p. 313-328.
- (1976). «The Limits of Knowledge». *The Ways of Paradox and Other Essays*. Harvard U.P., p. 59-67.
- (1981). «Things and Their Places in Theories». *Theories and Things*. Harvard U.P., p. 23.
- (1986). «Reply to Gibson». *The Philosophy of W.V. Quine*. L.E. Hahn; P.A. Schilpp (eds.). La Salle, Open Court, ch. 5.
- (1987). «Indeterminacy of Translation Again». *Journal of Philosophy*, 89, p. 5-10.
- (1990). *Pursuit of Truth*. Harvard U.P.
- SCHICK, Karl (1972). «Indeterminacy of Translation». *Journal of Philosophy*, 69, p. 818-832.

- SEARLE, John R. (1987). «Indeterminacy, Empiricism, and the First Person». *Journal of Philosophy*, 89, p. 123-147.
- STICH, S.P. (1972). «Grammar, Psychology and Indeterminacy». *Journal of Philosophy*, 69, p. 799-818.
- ZIFF, Paul (1970). «A Response to "Stimulus Meaning"». *Philosophical Review*, 79, p. 63-74.